

LUKAS TOLIUŠIS

Klaipėdos universitetas, Lietuva
Klaipėda University, Lithuania

ETNOLOGIJOS ASPEKTAS ETINIO RELIATYVIZMO KONTEKSTE

The Aspect of Ethnology in the Context
of Ethical Relativism

SUMMARY

This article is based on an idea of ethical relativism. The idea is that cultural differences can influence our perception of the moral value of certain actions. Hence, the article analyzes the aspect of ethnology in the context of ethical relativism. The author also discusses the concepts of moral relativism and ethical relativism. These concepts state that differing points of view can influence the perception of morality. Among these points of view are existing cultural differences. The concept of cultural relativism also states that every culture should be held as unique and equal to another and therefore contributing to the creation of the science of ethnology. The conclusion is that the analysis of cultures could open new perspectives in understanding the unique views of ethics in general and diverging ethical issues in particular.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje remiamasi etinio reliatyvizmo idėja, kad kultūriniai skirtumai nulemia besiskiriantį tam tikrų veiksmų moralinės vertės suvokimą. Remiantis šia prielaida analizuojamas etnologijos aspektas etinio reliatyvizmo kontekste. Siekiama aptarti moralinį reliatyvizmą kaip kryptį, kurios kontekste besiskiriantys požiūrio taškai gali nulemti skirtingą moralės suvokimą bei etinį reliatyvizmą, atskirus požiūrio taškus dalinantį pagal skirtumus, egzistuojančius tarp kultūrų. Taip pat nagrinėjamas ir kultūrinis reliatyvizmas kaip kryptis, sudariusi prielaidas atsirasti etnologijos mokslui bei raginanti visas kultūras vertinti remiantis vienodais pagrindais. Straipsnyje daroma išvada, kad išanalizavus atskirų regionų kultūrą, atsivertų naujos perspektyvos, padedančios geriau suvokti unikalų konkrečios kultūros požiūrį į etiką apskritai ir konkrečias etines problemas.

RAKTAŽODŽIAI: etika, etnologija, etinis reliatyvizmas, moralinis reliatyvizmas, kultūrinis reliatyvizmas.

KEY WORDS: ethics, ethnology, moral relativism, ethical relativism, cultural relativism.

IVADAS

Etikos terminas daugelį žmonių verčia sunerinti, kadangi šis terminas gali sietis su religiniu ar ideologiniu dogmatizmu¹ bei su griežtai apibrėžtomis taisyklėmis apie tai, kas yra gerai ar blogai. Etikos sąvoka taip pat dažnai asocijuojasi ir kartu su pirmosiomis civilizacijos ištakomis atsiradusiu siekiu apibrėžti minėtas gėrio ir blogio kategorijas. Etikos termino išvengti nėra lengva, kadangi bet kurioje veiklos sferoje nuolat iškyla klausimai, susiję su asmeninio gyvenimo krypties pasirinkimu, tarpasmeninės sąveikos aspektais bei problemomis, apimančiomis visuomeninio organizavimo charakteristikas. Labai dažnai apie etiką bei su jos tyrimo lauku siejamus probleminius klausimus tiesiog nėra mąstoma arba jiems skiriamas dėmesys yra sąlyginai nedidelis, kadangi taisyklės, nurodančios bendras žmonių elgesio bei tarpusavio sąveikos gaires, yra laikomos pakankamai aiškios, savaimė suprantamos bei gana lengvai realizuojamomis. Porei-

kis analizuoti etines dilemas dažniausiai iškyla tuomet, kai vyksta kontroversiški pokyčiai viešajame diskurse.

Kita vertus, stebint įvairių valstybių kultūras, galima pastebėti, kad kultūriniai skirtumai kai kuriais atvejais nulemia, jog tam tikri veiksmai ar reiškiniai atitinkamose kultūrose gali būti vertinami nevienodai, todėl darytina prielaida, jog tokių etinių vertinimų išsiskyrimą galima nagrinėti per etnologijos mokslo filtrą. Šio straipsnio dėstomojoje dalyje bus nagrinėjamas skirtingas etikos bei etinių normų traktavimas per moralinio reliatyvizmo prizmę, besiskiriantis vertybinis suvokimas tarp atskirų kultūrų etinio reliatyvizmo požiūriu, kultūrinis reliatyvizmas (kaip mokslinė kryptis, visas kultūras siekianti vertinti remiantis vienodais pagrindais) bei etnologija, kaip mokslinė sfera, kurioje potencialiai gali būti nagrinėjami ne tik kultūrų skirtumai bendrąja prasme, tačiau ir konkreti vertybinių kriterijų diferenciacija.

BESISKIRIANTIS MORALĖS SUVOKIMAS MORALINIO IR ETINIO RELIATYVIZMO KONTEKSTE

Skirtingas etikos bei etinių normų traktavimas bendrąja prasme iš esmės yra tapatinamas su moralinio reliatyvizmo sąvoka, nurodančia, kad bet kurio veiksmo ar reiškinio moralinės vertės nustatymas gali skirtis priklausomai nuo šį veiksma ar reiškinį vertinančio asmens/asmenų grupės požiūrio taško. Moralinio reliatyvizmo filosofinės krypties kontekste nei vienas potencialus požiūrio taškas nėra laikomas esančiu

aukštesnėje ar žemesnėje hierarchinėje pozicijoje vienas kito atžvilgiu². Moralinis reliatyvizmas iš esmės nurodo, kad vertybinis suvokimas gali būti nevienodas, sąlyginis bei veikiamas daugelio požiūrio taškų.

Vertybinio suvokimo reliatyvumui kultūrinį kontekstą suteikia etinio reliatyvizmo terminas. Jeigu moralinio reliatyvizmo kontekste skirtingi požiūrio į etines problemas taškai yra klasifikuojami

mi remiantis grupių ar individų skirtumais bendrąja prasme, etinio reliatyvizmo kontekste darytina prielaida, kad atskiri požiūrio taškai gali susidaryti dėl atskirų kultūrų bei jose vyraujančių nuostatų diferenciacijos. Kitaip tariant, kultūriniai skirtumai gali sukurti prielaidas atsirasti besiskiriančių požiūrių į etiką bei moralę spektrui, kuris savo ruožtu galėtų aprėpti labai įvairias moralines praktikas. Antropologijoje (kurios atšaka yra laikomas etnologijos mokslas) atlikti tyrimai leidžia pastebėti, kad etinių vertinimų skirtumai gali atsirasti ir analizuojant tokius probleminius klausimus, kurie iš pirmo žvilgsnio turėtų sietis su vienareikšmišku konsensusu³.

Antropologė Ruth Benedict kaip skirtingai vertintinų probleminių klausimų (dėl kurių vertinimo iš pirmo žvilgsnio turėtų būti sutariama vienareikšmiškai) pavyzdžius pateikia atvejus, susijusius su kai kuriose kultūrose egzistuojančiais kontroversiškais, su vakarietiška morale nesutampantiems požiūriais į tokius reiškinius kaip žmogžudystė ar savižudybė. Yra pastebima, kad egzistuoja kultūrų (ar genčių), kuriose tam tikri papročiai gali leisti žudyti vaikus, sukurti prielaidas vyrui nužudyti savo žmoną ar įpareigoti vaikus nužudyti tėvus prieš jiems pasenstant⁴. Autorės teiginius galima papildyti įvairiais pavyzdžiais, egzistuojančiais skirtingose kultūrose. Analizuojant kardinaliai besiskiriančio požiūrio į vaikų žudymų atvejus, paveiktus tautinių tradicijų, pažymėtina, kad masinės žiniasklaidos priemonės praneša apie kai kuriuose regionuose iki dabartinių laikų vykdomas barbariškas praktikas. Britų laikraščio *Telegraph* 2007 m. publikuotame straipsnyje teigiama, kad kūdikiai,

gimę kai kuriose Amazonės džiunglių gentyse, būna palaidojami gyvi⁵. Tarp tokius veiksmus lemiančių priežasčių gali būti kūdikio lytis, tariami trūkumai, gimimas nesantuokoje ar genties narių prietarai (dėl panašių priežasčių kūdikiai žudomi ir Etiopijoje)⁶. Be to, nurodoma, kad „iš pagarbos vietinei kultūrai“ Brazilijos vyriausybė panašias praktikas toleruoja, stengiasi apie jas nepranešti arba kūdikių nužudymus pateikia kaip atsitiktines mirtis⁷.

Į šias praktikas tolerantiškai žiūri ir kai kurių Brazilijos teritorijų gyventojai, Brazilijos Antropologų Asociacija bei įvairios ne pelno siekiančios organizacijos, kurios siekius uždrausti kūdikių žudymą vertina kaip bandymą sunaikinti vietinę genčių kultūrą. Genčių teises ginančios ne pelno siekiančios organizacijos „Hutukara“ atstovas Maurício Yekuana stebisi, kad Brazilijos Kongreso nariai, svarstydami galimybę uždrausti kūdikių žudymą, absoliučiai ignoruoja genčių atstovų nuomonę, o Brazilijos Antropologų Asociacijos prezidentas Antonio Carlos de Souza Lima tikina, kad įstatymo projektas, draudžiantis žudyti kūdikius, yra didesnio plano, kuriuo siekiama naikinti genčių teises bei kultūrą, dalis⁸. Organizacijos prezidentas mano, kad, siekiant išleisti tokį įstatymą, su genčių atstovais elgiamasi taip, tarsi jie būtų „barbariški laukiniai“ (akivaizdu, kad organizacijos vadovas mano, jog kalbant apie kūdikius žudančią gentį, nederėtų duoti užuominų į panašius terminus). Be to, yra išvelgiama, kad pasitelkdami įstatymą, draudžiantį žudyti kūdikius, baltieji siekia pakeisti genties narių tapatybę ir galiausiai priversti atiduoti jiems savo žemę⁹.

Kai kuriose kultūrose pasitaiko ne tik infanticido, bet ir matricido ar patricido atvejų. Indijos Tamil Nadu regione iki šių dienų praktikuojamas senyvų giminaičių žudymas. Tarp tokio elgesio priežasčių gali būti nesugebėjimas išlaikyti senyvų giminaičių ar siekis perimti jų turtą. Regione paplitęs ir tariamai pasiligojusių giminaičių žudymas „iš gailėsčio“. Pati praktika atsirado kaip socialinis paprotys ar atsisveikinimo ritualas, kuris, nors ir laikytinas nusikaltimu regionų įstatymų požiūriu, tačiau dažniausiai yra palaikomas bendruomenės narių ar nužudytų asmenų giminaičių¹⁰. Dėl šios priežasties apie tokias praktikas dažniausiai nėra pranešama teisėsaugos institucijoms, kadangi bendruomenės nuomone, jos nelaikytinos nusikaltimu.

Požiūriai gali skirtis ir į netyčinę žmogžudystę, šį veiksma vertinant (priklausomai nuo kultūros) kaip negatyvų arba apskritai nesuteikiant jam reikšmės. Ruth Benedict nuomone, savižudybė taip pat gali būti vertinama nevienareikšmiškai: kaip nuolatinis bei abso-liučiai normalus reiškinys, kaip išmin-tingas poelgis tam tikroje situacijoje, kaip veiksmas, kurio tam tikra kultūra ar gentis negali suvokti ir apskritai įsi-vaizduoti, arba poelgis, kuriam priešta-rautų atitinkamoje kultūroje vyraujan-čios religijos dievybės¹¹.

Priklausomai nuo kultūrinio konteks-to, visiškai priimtinių arba nepriimtinių veikslių ir reiškinių spektras yra gana platus ir apima tokius reiškinius, kaip diskriminavimas dėl lyties (ypač ryškus įvairiose Vidurio Rytų valstybėse), dis-kriminavimas rasinių skirtumų pagrindu bei tokias praktikas kaip (jau minėtas)

naujų žudymas, genocidas ar kan-kinimas. Skirtingos etinės vertės prisky-rimas leidžia rasti dilemoms, kurių pa-grindiniai dėmenys gali apimti dichoto-miją, sudarytą iš moralės kaip universa-laus absoliuto bei moralės kaip kultūrinių veiksnių sąlygojamo konstrukto. Būtent moralinių praktikų išsiskyrimas kultūri-niu pagrindu sukuria prielaidas vado-vautis etinio reliatyvizmo koncepcija. Ši koncepcija moralę laiko tam tikru kons-truktu, kuris gali keisti savo požymius, atsižvelgiant į vertybes, vyraujančias kul-tūrinėje sferoje, kur šis konstruktas yra formuojamas. Poelgio moralinė vertė gali reikšmingai kisti visuomenėse, tu-rinčiose skirtingus vertybinius kriterijus, kuriais (minėtas poelgis) gali būti matuo-jamas jį vertinant teigiamai, neigiamai arba, kai kuriais atvejais, neutraliai.

Etinio reliatyvizmo kontekste nepri-pažįstami visuotinai taikytini moraliniai standartai. Kitaip tariant, šios teorijos kontekste nėra standartų, kurie galėtų vienodai padėti nustatyti poelgio mora-linę vertę nepriklausomai nuo kintančių faktorių, todėl darytina prielaida, kad kiekviena visuomenė bent iš dalies gali nustatyti savo standartus, kuriais būtų matuojama veiksmo, atlikto konkrečioje socialinėje aplinkoje, moralinė vertė. Pa-ti etinio reliatyvizmo teorija labai dažnai yra kritikuojama dėl jos šalininkų skel-biamų idėjų, teigiančių, kad (priklauso-mai nuo kultūros, aplinkos ar kitų veiks-nių) moralė gali skirtis. Tokia kritika gali pasireikšti nuostata, kad patys pa-grindiniai principai bet kurioje žmonių bendruomenėje turėtų išlikti tokie patys nepaisant to, jog gali skirtis pasirinkti veiksmai ar poelgiai, kuriais šie pamati-

niai principai įgyvendinami. Etikos ekspertai Manuel Velasquez, Claire Andre, Thomas Shanks ir Michael J. Meyer tokios kritikos esmę iliustruoja pavyzdžiu, kad kai kuriose visuomenėse buvo leidžiama nužudyti savo tėvus „jiems sulaukus tam tikro amžiaus“¹². Šiuo atveju postuluojama idėja, kad nors tokie veiksmai šiuolaikinės vakarietiškos visuomenės kontekste būtų suvokiami vienareikšmiškai neigiamai, jų motyvas iš esmės gali sietis su siekiu ar (daugelyje Vakarų visuomenių deklaruojama) pareiga rūpintis savo tėvais, kadangi pastarieji minėtose bendruomenėse nužudomi manant, jog jiems geriau seksis pomirtiniame gyvenime jei jie ten pateks dar būdami fiziškai aktyvūs ir gyvybingi“¹³. Kitaip tariant, etinio reliatyvizmo kritikai mano, kad bet kuriuo atveju veiksmo motyvas (pasirūpinti savo tėvais) gali būti traktuojamas vienodai, nors jo įgyvendinimas dviejų tipų visuomenėse drastiškai skiriasi (Vakarų visuomenėse – siekiant užtikrinti jų gerovę, minimoje visuomenėje – juos nužudant). Šio straipsnio autorius su tokia etinio reliatyvizmo kritika ne visai sutiktų, kadangi moralė šiose skirtingose kultūrose (vakarietiškoje bei minėtoje) gali būti laikoma tapačia tik tų etinių teorijų atžvilgiu, kurios yra pagrįstos potencialaus veiksmo motyvais ir teigia, kad veiksmas gali būti traktuojamas kaip moraliai teisingas ar klaidingas priklausomai nuo jo motyvų. Kita vertus, konsekvencialistinės etikos teorijų, besiorientuojančių į potencialias veiksmo pasekmes, šalininkai rūpinimasi savo tėvais Vakarų visuomenėje bei sieki „pasirūpinti“ jais pavyzdžiu nurodytoje

bendruomenėje vertintų visiškai skirtingai, kadangi pastarojoje visuomenėje toleruojamų veiksmų pasekmės tiesiogiai prieštarauja Vakarų visuomenėse vienareikšmiškai įtvirtintai žmogaus teisei į gyvybę, kurios, nors ir tariamai geranoriškais motyvais, tačiau visiškai nepaiso toji kita kultūra.

Mažiau griežta pozicija etinio reliatyvizmo atžvilgiu yra susijusi su prielaida, kad vertybių kultūrinio reliatyvumo pasiskirstymas gali būti nevienodas, todėl vienos vertybės ar normos gali būti visiškai universalios, kitos taikytinos reliatyviai, piklausomai nuo kultūrinio konteksto. Tokio dalinio reliatyvumo pavyzdžiais galėtų būti normos, reguliuojančios bendrąsias elgesio normas bei etiketą, kurios gali skirtis priklausomai nuo kultūrinio konteksto, bei veiksmai ar praktikos, dėl kurių etinio vertinimo (bent jau daugumoje Vakarų visuomenių) yra pasiektas tam tikras konsensusas¹⁴. Tarp šių praktikų galėtų patekti vergų laikymas, kankinimas, politinės represijos. Minėtas praktikas globaliu mastu veikiančios organizacijos (tokios kaip Tarptautinis Žmogaus Teisių Teismas ir kitos) vertina vienareikšmiškai neigiamai. Kita vertus, iš dalies prieštaraujant šiam etinį reliatyvizmą kritikuojančiam argumentui, galima pažymėti, kad už Vakarų pusrutulio ribų vis dar egzistuoja ne tik šiame straipsnyje jau minėtų genčių, bet ir valstybių, kurių kultūrose minėtos praktikos ne tik egzistuoja, tačiau yra vykdomos remiantis tų valstybių įstatymais. Kaip pavyzdžius galima pateikti totalitarinį režimą Šiaurės Korėjoje ar prezidento Rodrigo Duterte vykdomą politiką Filipinuose.

Šiaurės Korėjos atveju etinis reliatyvizmas gali pasireikšti Vakarų visuomenės kontekste nesuvokiamų įstatymų egzistavimu. Žiniasklaidos priemonės praneša, kad Šiaurės Korėjoje galima susilaukti mirties bausmės atlikus tokius „nusižengimus“ kaip alkoholio vartojimas (gedulo metu)¹⁵, (nevalstybinės) televizijos kanalų žiūrėjimas¹⁶, praktikuojama religija¹⁷, šalies politinio režimo nešlovinančios muzikos klausymas, bandymas komunikuoti su išoriniu pasauliu¹⁸ ar bandymas iškelti į užsienį. Be jokios abejonės, tenka pripažinti, kad šios įstatyminės normos ne visuomet galėtų būti tapatinamos su šios šalies gyventojų etiniu suvokimu, kadangi šalyje yra praktikuojamas totalitarinis režimas, dėl kurio būtų sunku įvykdyti objektyvias apklausas ir nustatyti piliečių nuomonę apie šiuos įstatymus. Kita vertus, negalima ginčyti, kad šios šalies lyderis, politinės institucijos bei (politinio režimo veikiami gyventojai) tarptautinei bendruomenei (oficialiai) deklaruoja normas ir vertybes, kurios kardinaliai skiriasi nuo beveik visų kitų pasaulio valstybių.

Etinio reliatyvizmo pavyzdžių taip pat galima išvystyti ir valstybėse, kurių politinis režimas yra gerokai švelnesnis. Laimėjęs demokratiškai surengtus rinkimus Filipinuose, prezidentas Duterte padarė šalis piliečius savavališkai panaudoti mirtiną jėgą prieš narkotikų prekeivius, tvirtindamas, kad jei narkotikų prekeivis priešinsis, jį galima nužudyti. Neilgai trukus po šio prezidento pasisakymo Santo Nilo miestas buvo įvardintas kaip „mirusiųjų miestas“, kadangi čia padaugėjo brutalių nužudymų. Verta paminėti, kad šiuo atveju be teismo

sprendimo savavališkai buvo žudomi tiek realūs ar tariami narkotikų prekeiviai, tiek potencialūs narkotinių medžiagų vartotojai. Ši situacija buvo apžvelgta pasaulinių žiniasklaidos kanalų, tačiau prezidento Duterte's rinkėjai tikino, kad padėtimi šalyje jie yra patenkinti. Kovo mėnesį atliktų apklausų duomenimis, net 75 % Filipinų gyventojų yra absoliučiai patenkinti prezidento Duterte's valdymu¹⁹. Šis pavyzdys dar kartą įrodo vertybinių kriterijų reliatyvumą, kadangi bet kurioje išsivysčiusioje Vakarų kultūroje tokia politika bei jos sąlygojami žudymai būtų ir yra vertinami vienareikšmiškai neigiamai, nepriklausomai nuo to, kad dauguma nužudytų – narkotikų prekeiviai ar vartotojai. Šiuo atveju paneigiamos Vakarų visuomenėse nusistovėjusios normos, susijusios su žmogaus teise į gyvybę bei sąžiningą teisminį procesą. Atlikta apklausa rodo, kad tiek Filipinų prezidentas, tiek didžioji dalis Filipinų gyventojų šias minėtas teises ignoroja, jų nepripažįsta, o galbūt apskritai nesuvokia jų kaip žmogui (šiuo atveju narkotikų prekeiviui ar vartotojui) priskirtinų teisių. Tai yra arba absoliutus, arba bent jau dalinis kultūrinio reliatyvizmo atvejis, kadangi kol kas nėra pakankamai duomenų, kurie padėtų nustatyti, kaip pasikeistų Filipinų piliečių nuomonė apie prezidento vykdomą politiką, jei jis ragintų žudyti kitoms „profesijoms“ ar socialinėms grupėms priskirtinus asmenis.

Reliatyvistinis požiūris į etines normas bei vertybes, atsižvelgiantis į kultūrinius skirtumus, gali būti pritaikytas ir atskiroms etikos sritims. Tiriant tokias etikos sritis kaip verslo etika yra pripa-

žįstama, kad reikia apsvarstyti nacionalinės kultūros aspektus, kadangi etika yra kultūros dalis. Be to, autoriai, nagrinėjantys verslo etiką, pastebi, kad verslo įmonių etiniai standartai yra sąlygojami būtent kultūrinių aspektų²⁰. Kita vertus, pažymėtina, kad kol kas etinių standartų bei kultūros santykis nėra aiškiai išsirtas, todėl „tautiškumo problema bei skirtingos nacionalinės kultūros“ turėtų būti reikšmingu „etinių studijų bei etinių sprendimo priėmimų“ tyrimų objektu²¹.

Analizuojant reliatyvistinį požiūrį į etiką, galima atkreipti dėmesį ir į vakarietišku verslo etikos standartų pritaikymą daugelio postsovietinių valstybių bei (konkrečiai) į Vakarų besilygiuojančios Lietuvos verslo aplinkoje. Ekspertai pažymi, kad pereinamojo tipo ekonomikoje kultūrinių bei etinių faktorių kitimo tempas nėra toks spartus, kaip pokyčių, susijusių su šalies raidos ekonominiais ar politiniais aspektais. Kultūrinių ir etinių pokyčių tempas gali būti sąlygojamas visuomenėje egzistuojančių elgesio standartų, bendrų kultūrinių orientacijų,

stereotipų, normų, principų, nusistovėjusių mąstymo ar kalbėjimo tradicijų. Pažymėtina, kad tendencija, kai šie aspektai veikia etinį ar kultūrinį vystymąsi, neretai pasireiškia uždaro tipo visuomenėse. Šiam tipui galėjo būti priskiriama socialistinė Lietuva bei kitos iki Sovietų Sąjungos žlugimo egzistavusios socialistinės visuomenės. Yra pabrėžiama, kad po Sovietų Sąjungos iširimo išsilaisvinusiose valstybėse pradėjus bandyti pritaikyti naujas normas ir vertybes, buvo susidurta su tam tikru pasipriešinimu, kurį atspindėjo iki tol dominavusios vertybės ir įsitikinimai.²² Su laisvos rinkos plėtra nesutampantių elementų eliminavimas valstybės kultūriniam kontekste chronologiškai trunka ilgai. Pereinamosiose ekonomikoje neretai vyrauja menkas pasitikėjimas visuomenės struktūromis, smarkiai išsiskiria deklaruojamos vertybės ir jų įgyvendinimas praktikoje. Šie aspektai atspindi etinio reliatyvizmo apraiškas bei skirtingą moralinį tam tikrų ekonominių reiškinų vertinimą.

KULTŪRINIS RELIATYVIZMAS, ETIKA IR ETNOLOGIJA

Konkretūs moralinio bei etinio reliatyvizmo aspektai gali būti grindžiami kultūrinio reliatyvizmo idėja bendrąja prasme, kuri neretai išskyla aptariant reliatyvizmą apskritai. Kultūrinis reliatyvizmas siejasi su idėja, kad įvairios vertybės ir normos atsiranda dėl tam tikro socialinio susitarimo ar konvencijų, egzistuojančių tam tikroje kultūroje, todėl bet kurio asmens veikla ar įsitikinimai turėtų būti suprantami per jo, o ne kurioje kitoje kultūroje egzistuojančias normas ar vertybes.

JAV Kolumbijos Universiteto antropologijos mokslų daktaras Conradas Philipas Kottakas mano, kad kultūrinio reliatyvizmo idėja privertė atkreipti dėmesį į vienos pasirinktos kultūros laikymą pranašesne prieš kitas, kurio idėjinė išraiška yra etnocentrizmas²³. Kultūrinio reliatyvizmo kontekste etnocentrizmo idėjos gali būti pateikiamos kaip klaidingai raginančios atlikti išankstinius vertinimus pasirinktų kultūrų bei šių kultūrų atstovų atžvilgiu.

Kultūrinis reliatyvizmas „išaugo iš antropologijos“²⁴ ir atitinkamai padėjo susiformuoti etnologijos mokslui, kuris savo ruožtu tyrinėja įvairių kultūrų skirtumus. Šie tyrinėjimai dažniausiai vykdomi į pagalbą pasitelkiant „etnografinius duomenis, visuomenę bei (pačią) kultūrą“²⁵. Verta pažymėti, kad moksliniai etnologijos tyrimai neretai atliekami kultūrą tyrinėjant iš vidaus, ją analizuojantiems ekspertams tam tikrą laiką gyvenant regione, kurioje tirama kultūra yra paplitusi²⁶. Tokia praktika yra taikoma siekiant optimaliai patirti ir įsisavinti tiriamą kultūrą. Gauti tyrimų duomenys leidžia geriau suvokti kitų kultūrų sudėtinis aspektus bei atrasti panašius arba skirtingus kultūrų bruožus²⁷.

Kultūrinio reliatyvizmo šalininkai savo nuostatas linkę pagrįsti tam tikrais argumentais, susijusiais su normų skirtingumo konstatavimu, universalių kriterijų nebuvimu, kultūrinės įtakos pasireiškimu bei apeliavimu į toleranciją²⁸. Apeliavimas į toleranciją pasireiškia siekiu toleruoti kitus požiūrio taškus, šitaip realizuojant normatyvinio kultūrinio reliatyvizmo standartą, grindžiamą idėja, kad pats kultūrinis reliatyvizmas turėtų būti laikomas tam tikru moraliniu reikalavimu, akcentuojančiu poreikį at-

sižvelgti į kultūrų skirtumus bei atskirus bruožus, kurie jas paverčia unikalėmis.

Konstatuojant normų ir vertybių skirtingumą yra nurodoma, kad empiriniai stebėjimai atskleidžia gana didelį normų ir vertybių išsiskyrimą tarp skirtingų kultūrų. Pažymėtina, kad skirtingas normas bei vertybes galima pastebėti ne tik tyrinėjant kultūras, bet ir atskirus istorinius laikotarpius. Pabrėžiant universalių moralinių kriterijų nebuvimo koncepciją, šių kriterijų nebuvimas argumentuojamas (ne visuomet pakankamai efektyviais) bandymais spręsti konfliktus, kylančius dėl skirtingų normų ar vertybių. Remiantis šiuo argumentu, galima daryti prielaidą, kad skirtingos pasaulėžiūros ne visuomet gali būti analizuojamos remiantis visuotinai pripažintais ar universaliais kriterijais.

Kultūrinės įtakos pasireiškimas kultūrinio reliatyvizmo kontekste gali būti suprantamas kaip nuostata, kad bet koks asmens elgesys ar jo bruožai yra sąlygojami socialinės bei kultūrinės aplinkos, kurioje atitinkamas asmuo egzistuoja. Atsižvelgiant į šią prielaidą, galima manyti, kad biologiniai veiksniai negali būti laikomi vieninteliais ar dominuojančiais siekiant išanalizuoti asmens elgesio ir mąstymo savybes²⁹.

APIBENDRINIMAS

Apibendrinant skirtingo etikos bei etinių normų traktavimo galimybę moralinio reliatyvizmo plotmėje, galima teigti, kad veiksmo ar reiškinio pozicionavimas etinėje-hierarchinėje struktūroje yra veikiamas šį reiškinį ar veiksmą

vertinančio asmens ar asmenų grupės unikalios suvokimo.

Etinis reliatyvizmas unikalios vertybinio suvokimo neatitikimus susieja su skirtumais, egzistuojančiais tarp įvairių kultūrų. Ši kryptis suteikia pagrindą mo-

ralinių vertinimų skirtumus aiškinti kultūriniais veiksniais, kurie padeda suformuoti atskirus vertinamojo požiūrio taškus. Susiformavęs platus požiūrio taškų diapazonas gali aprėpti labai įvairias moralines praktikas. Straipsnyje pateikti pavyzdžiai įrodo, kad tam tikrose kultūrose gali būti toleruojamos tokios išsivysčiusioje Vakarų visuomenėje viena reikšmiškai nepriimtiniomis laikomos moralinės praktikos, kaip infanticidas (kai kuriuose Brazilijos bei Afrikos regionuose) ar senyvo amžiaus asmenų žudymas (tam tikrose Indijos vietovėse). Tai, kad šios praktikos neretai teisinamos regionuose nusistovėjusiomis tradicijomis, leidžia daryti prielaidą, jog jas taikančių asmenų požiūrį į etiką ar moralę nulemia būtent kultūrinis kontekstas. Kultūrinis kontekstas iš dalies galėjo nulemti ir kitokį požiūrį į kai kuriuos moralinius klausimus Filipinuose (savavališko narkotikų prekeivių žudymo sankcionavimas) ar totalitarinio Šiaurės Korėjos režimo (leidžiančio bausti mirtimi už menkus nusizengimus) atveju. Palyginti ilgai egzistuojantį Šiaurės Korėjos režimą galima paaiškinti ne tik šios šalies gyventojų baime būti nubaustiems už pasipriešinimą valdžios institucijoms, bet taip pat ir Azijos šalyse vyraujančia konformizmo kultūra, prioritetą teikiančia asmenų grupei, o ne atskiram individui, ir raginančia demonstruoti paklusnumą. Filipinų atvejui prielaidas sukurti iš dalies galėjo ištisi kolonijinės kultūrinės okupacijos šimtmečiai ir nesusiformavęs stiprus politinis elitai, nulėmę nekontroliuojamą korupciją bei nusikaltamumą, kurie paskatino šalies gyventojus pritari drastiškoms kovos su jais priemonėms.

Kultūrinio reliatyvizmo srovė visas egzistuojančias kultūras ragina vertinti kaip unikalias bei turinčias vienodą statusą viena kitos atžvilgiu. Atmetus kultūrinio reliatyvizmo prielaidas, skirtingų valstybių kultūros išsidėsto hierarchinėse pozicijose, žyminčiose labiau arba mažiau išsivysčiusias kultūras, o tai savo ruožtu leidžia daryti prielaidą, kad „mažiau išsivysčiusios“ kultūros (bei jų moralės vertinimo aspektai) galiausiai patobulės ir pasieks vieną kultūrinį/moralinį standartą. Ši reliatyvizmo atšaka iš esmės turėtų suteikti pagrindą atsižvelgti į moralinį bei, savo ruožtu, etinį reliatyvizmą, kadangi kultūrinio reliatyvizmo keliamos prielaidos (apie potencialiai vienodą kultūrų statusą) leidžia atkreipti dėmesį į skirtingose kultūrose egzistuojančius moralinio mąstymo skirtumus kaip į atvejus, laikytinus unikaliais bei vertais atskiros analizės. Kultūrinio reliatyvizmo pagrindu susiformavęs etnologijos mokslas, tyrinėjantis kultūras ar jų skirtumus, gali padėti atlikti šią analizę.

Etinių problemų specifikos priklausymas nuo tam tikrame regione vyraujančių kultūrinių veiksnių gali būti siejamas su kultūrinės analizės (ir savo ruožtu etnologijos) poreikiu, kadangi išanalizavus atskirų regionų kultūrą, atšvertų perspektyvos geriau suvokti unikalų konkrečios kultūros požiūrį į etiką apskritai ir į konkrečias etines problemas. Galima daryti prielaidą, kad išanalizavus tradicijų bei kultūrinių skirtumų įtaką įvairiems moralinio mąstymo atvejams, būtų galima išspręsti drastiškesnes kultūrų moralinio mąstymo neatitikimo situacijas.

Literatūra

1. Alves M. 2016. In Brazil, Activists Defend Infanticide Among Indigenous Tribes World-crunch. Prieiga per internetą.
2. Baghranian M., Carter A. J. 2015. Relativism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Prieiga per internetą: < <https://plato.stanford.edu/entries/relativism/>>
3. Benedict R. 1934. Patterns of Culture iš Appleby J O Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective Psychology Press p. 290. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=5Fi9fo14aqwC&pg=PA290&lpg=PA290&dq>
4. Benedict R. 1934. Patterns of Culture, p. 45–46, iš Connolly T. 2015. Doing Philosophy Comparatively Bloomsbury. Prieiga per internetą:< <https://books.google.lt/books?id=eYa8BwAAQBAJ&pg=PT59&lpg=PT59&dq> >
5. Black P. W., Avruch K. Cultural Relativism, Conflict Resolution, Social justice George Mason University. Prieiga per internetą: <http://www.gmu.edu/programs/icar/pcs/BlackAvruch61PCS.html>
6. Crocama F. 2015. The impact of the national culture on the ethical standards of the German restaurant market. Saimaa University of Applied Sciences, p. 6–7. Prieiga per internetą: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/.../Crocama_Filomena.pdf?
7. Čiegis R., Gavenauskas A., Petkevičiūtė N., Štreimikiene D. 2008. Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation Ūkio Technologinis ir Ekonominis Vystymas, p. 32–34. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.3846/2029-0187.2008.14.29-37>
8. Elliot C. R. Institutional Issues Involving Ethics and Justice – Volume III. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=EIV9CwAAQBAJ&pg=PA45&lpg=PA45&dq=ethics+definition+IDEOLOGICAL+DOGMATISM&source=b&ots=7f7o20dDO>
9. Jin M.K. North Korean ‘executed for communicating with outside world’ The Guardian. Prieiga per internetą:< <https://www.theguardian.com/world/2014/may/23/north-korean-executed-for-communicating-with-outside-world>>
10. Kottak C. P. 2012. Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity, New York: McGraw-Hill, p. 62. Prieiga per internetą: <www.academia.edu/.../Cultural_Anthropology_Appreciating_Cultural_Diversity_>
11. Kottak. C. 2010. “Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity.” McGraw Hill. Iš Boasian Anthropology: Historical Particularism and Cultural Relativism Anthrotheory University of Colorado’s Department of Anthropology. Prieiga per internetą: <http://anthrotheory.pbworks.com/w/page/29518607/Boasian%20Anthropology%3A%20Historical%20Particularism%20and%20Cultural%20Relativism>
12. LaPlante M. D. 2011. Is the tide turning against the killing of ‘cursed’ infants in Ethiopia? Prieiga per internetą: <http://edition.cnn.com/2011/11/05/world/africa/mingi-ethiopia/index.html>
13. Life Inside North Korea. 2003. Senate Foreign Relations Committee Subcommittee on East Asian and Pacific Affairs Hearing on “Life Inside North Korea” Statement by the U.S. Commission on International Religious Freedom. Prieiga per internetą:< <http://www.uscirf.gov/advising-government/congressional-testimony/life-inside-north-korea>>
14. McGranahan C. 2010. ANTH 2100 Cultural Anthropology, Lecture Iš Boasian Anthropology: Historical Particularism and Cultural Relativism Anthrotheory University of Colorado’s Department of Anthropology. Prieiga per internetą: <http://anthrotheory.pbworks.com/w/page/29518607/Boasian%20Anthropology%3A%20Historical%20Particularism%20and%20Cultural%20Relativism>
15. Moral Relativism. Internet Encyclopedia of Philosophy – A Peer-Reviewed Academic Resource. Prieiga per internetą:<<http://www.iep.utm.edu/moral-re/#H2>>
16. Perry J. 2017. Philippines to UN: Reports of extrajudicial killings based on ‘alternative facts’ CNN. Prieiga per internetą: <http://edition.cnn.com/2017/05/09/asia/philippines-war-on-drugs-alternative-facts/index.html>
17. Report: North Korea publicly executes 80 people Al Jazeera America. Prieiga per internetą: <<http://america.aljazeera.com/articles/2013/11/12/report-north-koreapubliclyexecutes-80people.html>>
18. Ryall J. 2012. North Korean army minister ‘executed with mortar round’ The Telegraph.

- Prieiga per internetą: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/northkorea/9630509/North-Korean-army-minister-executed-with-mortar-round.html>>
19. Shahina KK Mother, shall I put you to sleep? Tehelka Indias Independent Weekly News Magazine. Prieiga per internetą: http://archive.tehelka.com/story_main47.asp?filename=Ne201110Maariyamma.asp
 20. Velasquez M., Andre C, Shanks T, Meyer M J. 1992. Ethical Relativism Markkula Center for Applied Ethics Santa Clara University the Jesuit University In Silicon Valley. Prieiga per internetą: <https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/ethical-relativism/>
 21. Wright J. 2007. Girl survived tribe's custom of live baby burial The Telegraph. Prieiga per internetą: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1555339/Girl-survived-tribes-custom-of-live-baby-burial.html>

Nuorodos

- ¹ Elliot C. R. Institutional Issues Involving Ethics And Justice. Volume III. Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=EIV9CwAAQBAJ&pg=PA45&lpg=PA45&dq=ethics+definition+IDEOLOGICAL+DOGMATISM&source=bl&ots=7f7o20dDO>> [žr. 2016 12 20]
- ² Moral Relativism Internet Encyclopedia of Philosophy – A Peer-Reviewed Academic Resource. Prieiga per internetą: <<http://www.iep.utm.edu/moral-re/#H2>>
- ³ Velasquez M., Andre C. Shanks T, Meyer M. J. 1992. Ethical Relativism Markkula Center for Applied Ethics Santa Clara University The Jesuit University In Silicon Valley. Prieiga per internetą: <https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/ethical-relativism/> [žr. 2017 06 06]
- ⁴ Benedict R. 1934. *Patterns of Culture*, p. 45–46, iš Connolly T. 2015. *Doing Philosophy Comparatively Bloomsbury*. Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=eYa8BwAAQBAJ&pg=PT59&lpg=PT59&dq>> [2017 06 06]
- ⁵ Wright J. 2007. *Girl survived tribe's custom of live baby burial The Telegraph*. Prieiga per internetą: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1555339/Girl-survived-tribes-custom-of-live-baby-burial.html>>
- ⁶ LaPlante M.D. 2011. Is the tide turning against the killing of 'cursed' infants in Ethiopia? Prieiga per internetą: <http://edition.cnn.com/2011/11/05/world/africa/mingi-ethiopia/index.html> [žr. 2017 06 06]
- ⁷ Wright J. 2007. Girl survived tribe's custom of live baby burial The Telegraph Prieiga per internetą: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1555339/Girl-survived-tribes-custom-of-live-baby-burial.html>> [žr. 2017 06 06]
- ⁸ Alves M. 2016. In Brazil, Activists Defend Infanticide Among Indigenous Tribes Worldcrunch. prieiga per internet. [žr. 2017 06 06]
- ⁹ Ten pat.
- ¹⁰ Shahina KK Mother, shall I put you to sleep? Tehelka Indias Independent Weekly News Magazine. Prieiga per internetą: http://archive.tehelka.com/story_main47.asp?filename=Ne201110Maariyamma.asp > [žr. 2017 06 06]
- ¹¹ Benedict R. 1934. *Patterns of Culture iš Appleby J. O. Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective Psychology Press* p. 290 Prieiga per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=SFf9fo14aqwC&pg=PA290&lpg=PA290&dq>> [žr. 2017 06 06]
- ¹² Velasquez M., Andre C, Shanks T, Meyer M. J. 1992. Ethical Relativism Markkula Center for Applied Ethics Santa Clara University The Jesuit University In Silicon Valley. Prieiga per internetą: <<https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/ethical-relativism/>> [žr. 2017 06 06]
- ¹³ Ten pat.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Ryall J. 2012. North Korean army minister 'executed with mortar round' The Telegraph. Prieiga per internetą: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/northkorea/9630509/North-Korean-army-minister-executed-with-mortar-round.html>> [2017 06 06]
- ¹⁶ Report: North Korea publicly executes 80 people Al Jazeera America. Prieiga per internetą:<http://america.aljazeera.com/articles/2013/11/12/report-north-koreapubliclyexecutes80people.html> [žr. 2017 06 06]
- ¹⁷ 2003. "Life Inside North Korea." Senate Foreign Relations Committee Subcommittee on East

- Asian and Pacific Affairs Hearing on "Life Inside North Korea" Statement by the U.S. Commission on International Religious Freedom. Prieiga per internetą: <<http://www.uscirf.gov/advising-government/congressional-testimony/life-inside-north-korea>> [žr. 2017 06 06]
- ¹⁸ Jin M. K. North Korean 'executed for communicating with outside world' The Guardian. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/world/2014/may/23/north-korean-executed-for-communicating-with-outside-world>> [žr. 2017 06 06]
- ¹⁹ Perry J. 2017. Philippines to UN: Reports of extrajudicial killings based on 'alternative facts' CNN. Prieiga per internetą: <<http://edition.cnn.com/2017/05/09/asia/philippines-war-on-drugs-alternative-facts/index.html>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁰ Crocamo F. 2015. The impact of the national culture on the ethical standards of the German restaurant market Saimaa University of Applied Sciences p. 6–7. Prieiga per internetą: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/.../Crocamo_Filomena.pdf?> [žr. 2017 06 06]
- ²¹ Ten pat.
- ²² Čiegis R., Gavenauskas A., Petkevičiūtė N & Štreimikiene D. 2008. Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation Ūkio Technologinis ir Ekonominis Vystymas, p. 32–34. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.3846/2029-0187.2008.14.29-37>> [žr. 2017 06 06]
- ²³ Kottak. C. 2010. "Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity." McGraw Hill. Iš Boasian Anthropology: Historical Particularism and Cultural Relativism Anthrotheory University of Colorado's Department of Anthropology. Prieiga per internetą: <<http://anthrotheory.pbworks.com/w/page/29518607/Boasian%20Anthropology%3A%20Historical%20Particularism%20and%20Cultural%20Relativism>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁴ Black P. W., Avruch K. Cultural Relativism, Conflict Resolution, Social justice George Mason University. Prieiga per internetą: <<http://www.gmu.edu/programs/icar/pics/BlackAvruch61PCS.html>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁵ Kottak. C. 2010. University of Colorado's Department of Anthropology. Prieiga per internetą: <<http://anthrotheory.pbworks.com/w/page/29518607/Boasian%20Anthropology%3A%20Historical%20Particularism%20and%20Cultural%20Relativism>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁶ Kottak C. P. 2012. Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity, New York: McGraw-Hill, p. 62. Prieiga per internetą: <www.academia.edu/.../Cultural_Anthropology_Appreciating_Cultural_Diversity_> [žr. 2017 06 06]
- ²⁷ McGranahan C. 2010. ANTH 2100 Cultural Anthropology, Lecture Iš Boasian Anthropology: Historical Particularism and Cultural Relativism Anthrotheory University of Colorado's Department of Anthropology. Prieiga per internetą: <<http://anthrotheory.pbworks.com/w/page/29518607/Boasian%20Anthropology%3A%20Historical%20Particularism%20and%20Cultural%20Relativism>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁸ Baghramian M., Carter A. J. (2015) Relativism Stanford Encyclopedia of Philosophy. Prieiga per internetą: <<https://plato.stanford.edu/entries/relativism/>> [žr. 2017 06 06]
- ²⁹ Ten pat.